Editur David Agius Muscat

L-Ittri tal-Alfabetti l-Qodma tal-Malti

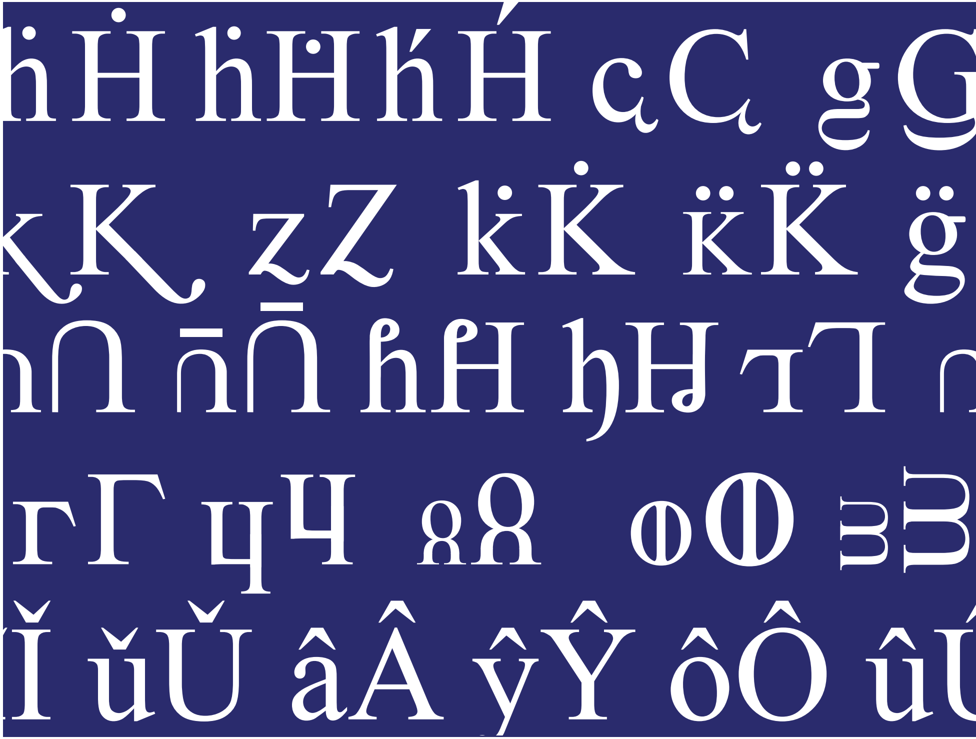

L-AKKADEMJA TAL-MALTI

Alfabett wieħed

Matul l-aħħar sekli l-kittieba kienu jtellgħu u jniżżlu kif se jippreżentaw l-alfabett Malti. Ħafna minnhom qablu li l-Malti kellu jinkiteb bl-ittri Latini, imma meta waslu għal ċerti ittri, bħall-gutturali, min uża l-ittri Għarab, min uża l-ittri Latini u żied xi sinjali magħhom, u min ħoloq ittri ġodda. Dan kollu ħoloq numru ta' alfabetti differenti.

Fl-1924 l-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti, illum l-Akkademja tal-Malti, xandret l-alfabett uffiċjali tagħha. Dan l-alfabett laqgħuh ħafna mill-kittieba ta' dik il-ħabta u biż-żmien beda jużah kulħadd. Il-Gvern irrikonoxxieh fl-1934.

L-ewwel kumitat tal-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti
Bilwieqfa: Ġużè Micallef, Rogantin Cachia, Alfons Marija Borg, Franġisku Saverju Caruana u Ġużè Micallef Goggi
Bilqiegħda: Ġużè Darmanin Demajo, Dun Karm Psaila, Ġużè Muscat Azzopardi (President), Ġanni Vassallo u Ninu Cremona

Alfabetti storiċi

L-alfabetti differenti kienu biċċa wġigħ ta' ras għall-istampaturi ta' dak iż-żmien għax mhux dejjem kien ikollhom l-ittri ddisinjati kollha li kienu jixtieqKu l-kittieba. L-alfabetti kienu biċċa wġigħ ta' ras ukoll għal dawk li xtaqu jaqraw bil-Malti – l-aktar it-tfal li l-iskola kienu jitgħallmu jiktbu ħoss mod u mbagħad jarawh miktub mod ieħor fil-kotba u fil-gazzetti. Għal ħafna, l-alfabetti differenti żammew lura t-tagħlim tal-qari u tal-kitba bil-Malti.

Illum li d-diskussjoni fuqhom ingħalqet, l-alfabetti differenti saru jinteressaw lill-istudjużi u lill-istudenti biss. Is-sabiħ tal-alfabetti l-qodma huwa li jikxfu kif l-antiki kienu jħarsu lejn il-Malti matul iż-żmien.

Il-proġett tal-Akkademja tal-Malti

Għadd ġmielu mill-ittri tal-alfabetti l-qodma ma jinstabux fis-sistemi diġitali tal-lum. Għalhekk ir-riċerkaturi u l-pubblikaturi jew joħolqu huma dawk l-ittri li jkollhom bżonn għal kull studju, jew jużaw ittri oħrajn li jkunu jixbhuhom, inkella jkollhom jaqilbu l-ittri l-qodma skont l-ittri tal-alfabett modern.

Huwa għalhekk li fl-2018 l-Akkademja tal-Malti bdiet taħdem fuq l-identifikazzjoni u t-tfassil tal-ittri li dehru fl-alfabetti l-qodma kollha.

Ħafna minnhom ma jinstabu fl-ebda lingwa u kellhom jinbnew mill-ġdid.

L-Akkademja tal-Malti qed tagħmel dawn l-ittri aċċessibbli għal kulħadd u jistgħu jitniżżlu b'xejn mis-sit *akkademjatalmalti.org*

Kull min juża dawn l-ittri f'kull tip ta' pubblikazzjoni jew teżi huwa mitlub jinkludi fiha din in-nota: *F'dan ix-xogħol intużat it-tipa tal-Akkademja tal-Malti bbażata fuq it-Times New Roman.*

It-tliet settijiet

Akkademja1
Akkademja2
Akkademja3

L-Akkademja identifikat 126 ittra żgħira u 112-il ittra kbira. Hemm differenza fin-numru minħabba li xi ittri, fosthom l-ittri tal-Għarbi, m'għandhomx il-verżjoni majjuskola. Dawn inħadmu bl-istili kollha. Għalhekk jistgħu jidhru b'mod regolari, bil-korsiv, bil-grassett, jew bil-grassett u bil-korsiv f'daqqa. Dan ifisser li b'kollox inħadmu 952 karattru.

L-ittri nħadmu fuq it-tipa Times New Roman. Dan għaliex wara konsultazzjoni mal-pubblikaturi lokali sirna nafu li din hija t-tipa li huma jużaw l-aktar meta jippubblikaw il-kitbiet akkademiċi.

L-ittri tqassmu fuq tliet tastieri b'sett għal kull waħda: Akkademja1, Akkademja2 u Akkademja3. Dawn jitniżżlu fis-sistema tal-Windows u fis-sistema tal-Mac. Jaħdmu bit-tastiera ENG.

Akkademja1 l-ittri ż-żgħar

Akkademja1 l-ittri l-kbar

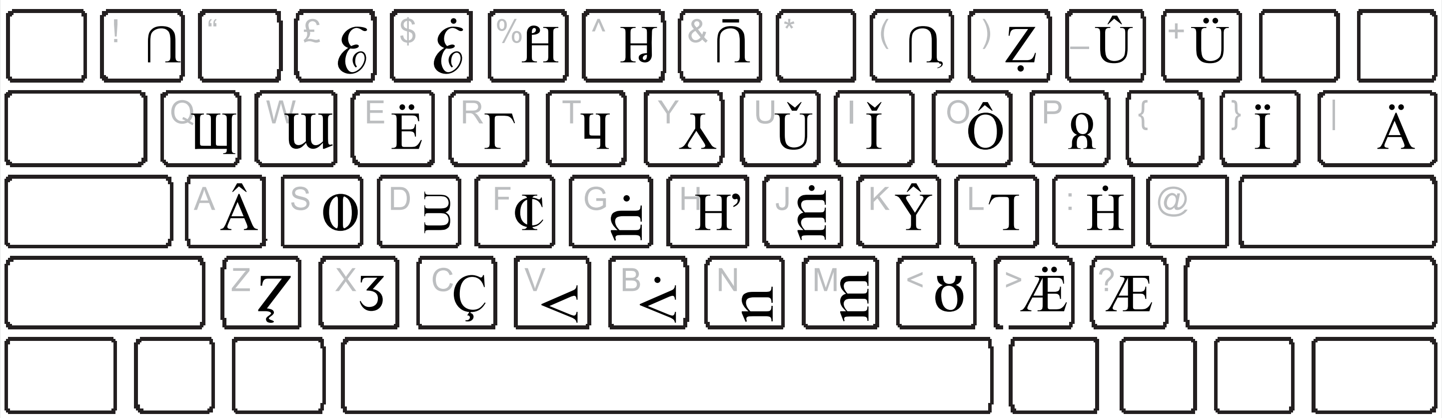

Akkademja2 l-ittri ż-żgħar

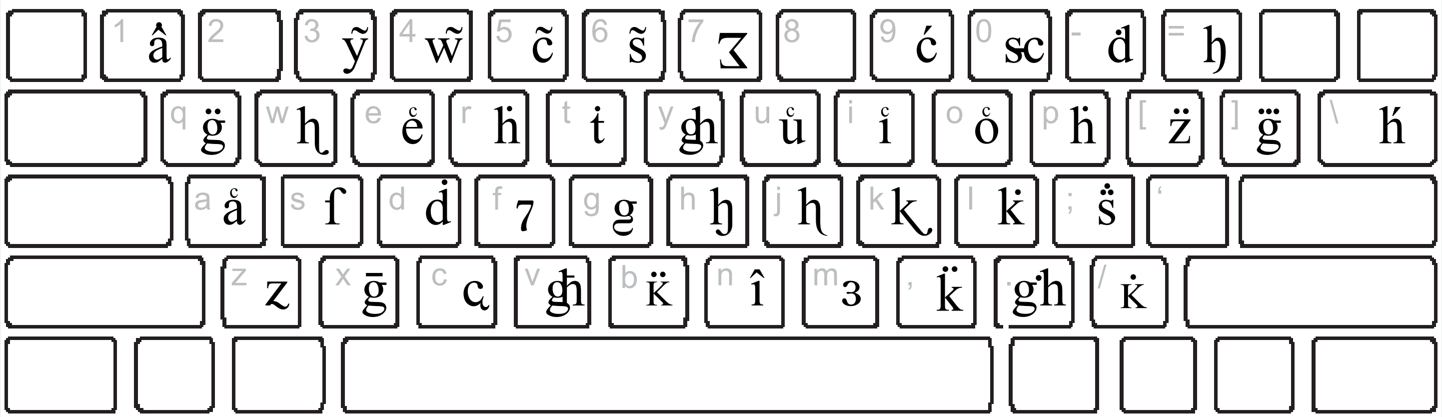

Akkademja2 l-ittri l-kbar

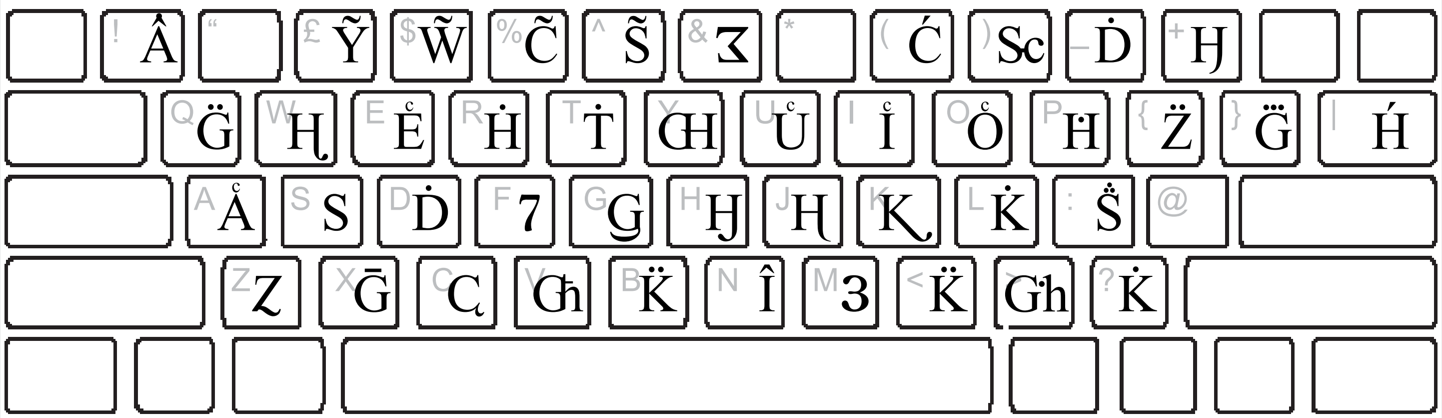

Akkademja3 l-ittri ż-żgħar

Akkademja3 l-ittri l-kbar

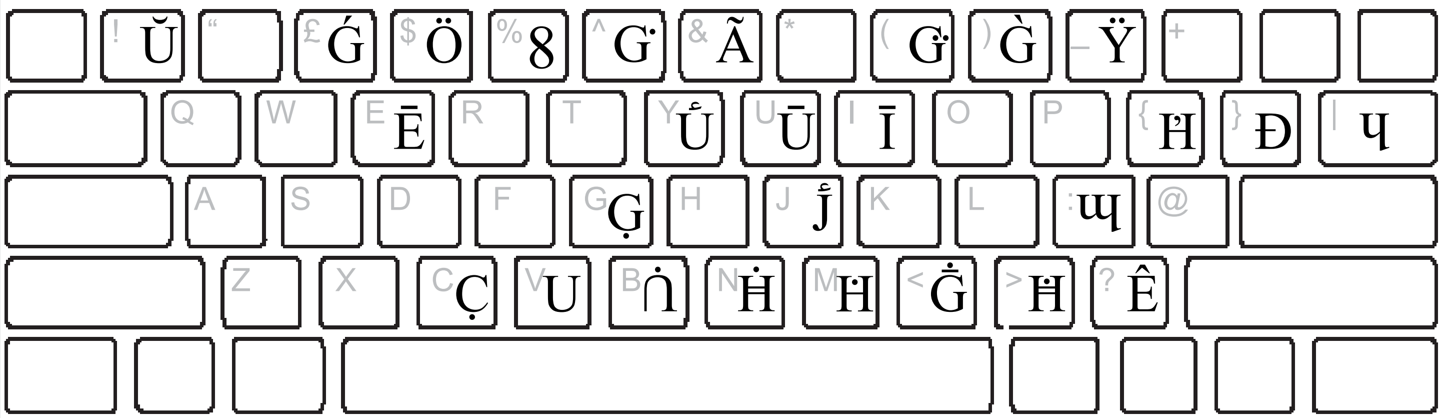

«Jena nemmen li fil Chnifia imĸażża bil ĸaua, u virtù tas-Sagramenti imĸażża ħem il maħhfra tad-dnubiet tabilhhaĸ̈»

Franġisku Wzzinu, *Taġħlim Nisrani migiub fil Ġharbi bl'ordini ta fant. mem. ta Paulu V. Min gdid ftampat fit-Talian mis Sacra Congregazioni tal Propaganda Fidi, u' migiub issa fil Malti mir-Reverendu Caffis Don Franciscu Wzzinu bl'ordini tall'Illustrissimu, u' Reverendissimu Monfignur F. Paulu Alpheran di Bussan Arcivifcuvu ta Damiata, u' Iskof ta Malta* (Ruma, 1752), 32

ġhamil ittajeb, li
iſir f'ħedi ilChniſia
phhal pceieċ tal
ġiſem tal bniedem
ħuma beinietħom
imſcerchin fil gid,
fil ĸaua,u fil ferhh.

M. Fiſſer il ġhaſciar
taĸſima ?

D. Jena nemmen li
fil Chniſia imĸaż-
ża bil ĸaua, u vir-
tù tas-Sagramen-
ti imĸażża ħem il
maħhfra tad-dnu-
biet tabilhhaĸ̈, u
illi il bnedmin li
ġhal dnubietħom
chienu sàru ulied
tad-Demoniu, u
ħhatjin tan-nar
tal'infern, b'ħieda
il mezz isiru ulied
Allà, u-uarrieta,
cioè

orazioni, e buone
opere, che in eſſa
Chieſa ſi fanno:
ſiccome le mem-
bra nel corpo hu-
mano partecipano
l'uno con l'altro
nel ſuo bene, ed al-
legrezza.

M. Dichiarate il de-
cimo articolo?

D. Io credo, che nel-
la Chieſa ſanta per
virtù de' Santiſſi-
mi Sagramenti ſi
dia veramente la
remiſſione de' pec-
cati. E che gli
uomini, i quali
già per i loro pec-
cati erano fatti fi-
gli del Demonio,
e rei del fuoco
dell' Inferno, per
mezzo ſuo ſi fan-
no figliuoli di
Dio,

«Il vocali f'ilsien Malti ȣuma sitta a e i o u y leuel hamsa ɛandȣom il lehen, li yatuȣom Ittaliani»

Francesco Vella u Giuseppe Montebello Pulis,
Chtieb-Ilkari yau Dahla ɛal Ilsien Malti
(Livorno, 1824), 6

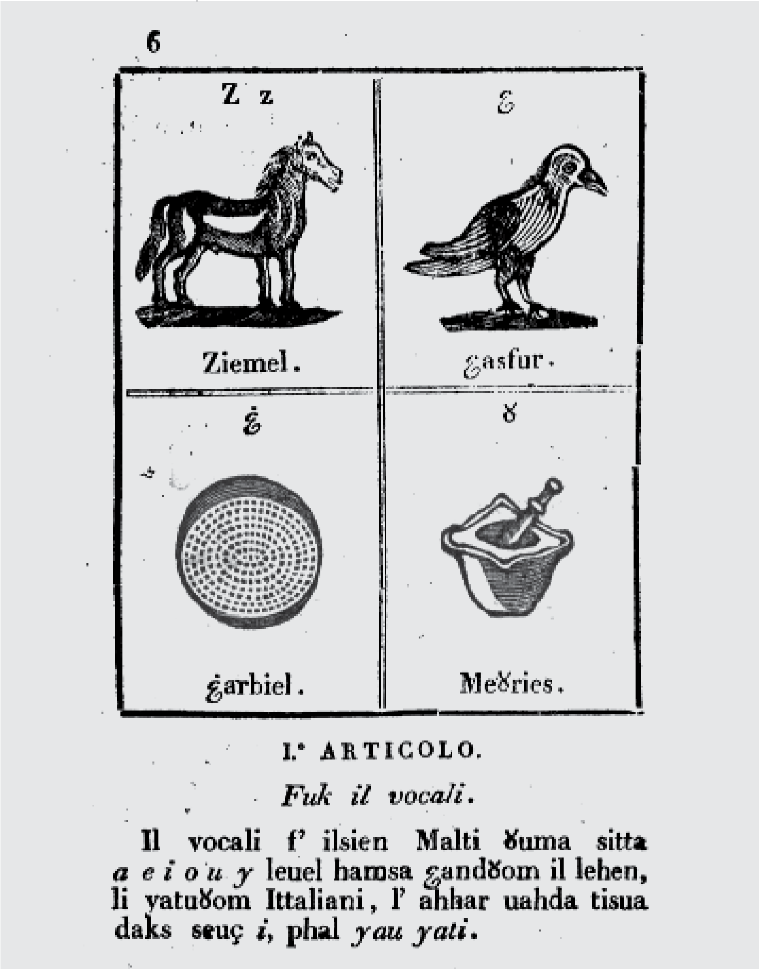

6

Z z — Ziemel.	ɛ — ɛasfur.
ɛ̇ — ɛ̇arbiel.	ȣ — Meȣries.

I.° ARTICOLO.

Fuk il vocali.

Il vocali f' ilsien Malti ȣuma sitta *a e i o u y* leuel hamsa ɛandȣom il lehen, li yatuȣom Ittaliani, l' aħhar uahda tisua daks seuç *i*, phal *yau yati*.

«Dil bhi-ma j∩i-dul-ha ɳa-zŷ-la. A-ra din ɰ'tyg-ri donn-ha riħ!»

Attribwit lil Cleardo Naudi,
Ktyb-yl-Qari, ∩at-Tfal
(Malta, 1831), 6

Ħ ħ

ĦAGLÆ.

Yl ħa-gel jfer-fer gŭŷn-ħu u ja∩-mel ħaf-na ħsej-jes.

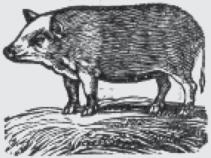

Ɦ ɦ

ƦANZIR.

Yl ɦnŷ-zer u yd-drâ-feg jŷk-lu m∩ag-gel u hu-ma maɦ-mu-gin ɰysq. Yt-tfâl ma ∩and-homɰ jku-nu bħâl-hom.

∩ ∩

∩YNZ.

Yl ∩ynz hu zeug yl mo∩-za u mys-sŷr yl ∩yd-jŷn.

Ɲ ɳ

ɳAZYLÆ.

Dil bhi-ma j∩i-dul-ha ɳa-zŷ-la. A-ra din ɰ' tyg-ri donn-ha riħ!

«wara ftit li ħadt ir ruħ, tlayt fish shott sewa̋ u mteddeyt fuq il ħashish, minn åayr biza' li yilħaqni izyed il baħar»

Attribwit lil Mikelanġ Camilleri,
Il Ħaya̋ u il Vinturi ta' Robinson Krusoe, ta' York: Miktuba minnu in nifsu. Mijyuba mill'Inglis
(Malta, 1846), 43

naf nåum taye̋b wisq, izda ma staytsh ninqala' mil mewja biesh nieħu in nifs, sa kemm flaħħar ntfayt ew biesh nåid aħyar tkarkart fuq ish shtayta, u bqayt hemma nofs meye̋t bl'ilma li blayt. Yen sh' naåmel? meta raytni fish shott uqaft fuq rijleya̋, u tlaqt nijri kemm åandi ħila åal jewa̋ l'ard, qabel ma tiji shi mewja oħra u tieħodni maåha; imma kollu kien åal sheyn, åash jiet il mewja kif ħsibt, u narja' nsibni taħt shi åashar ti-qiem ilma. Issa iva ħasseytni seye̋r ninqasam billi ridt nzomm nifs twil, izda minn wara tlayt fil wiċħ u ħadt in nifs. Domt hekka nissara mal mewj daqs darbteyn tlieta oħra, sama jiet waħda li sabbtetni tisbita ma' blata,

u ħallietni barra minn sessia; imma billi issa kont dħalt wisq jewa̋ l'ard, wara ftit li ħadt ir ruħ, tlayt fish shott sewa̋ u mteddeyt fuq il ħashish, minn åayr biza' li yilħaqni izyed il baħar.

«Saħansitra il meuj tal baħar,
kif tḡidlu int yaḡmel»

Annibale Preca, *Jrayya mill Istoria tal Ingilterra miktuba ḡall Iskeyyel tal Gvern* (Malta, 1886), 29

sewwa. In-nies t.ı madwaru biex yinħablu mieḡu kienu ifaħħruh f' wiccu u yonfħuh. Darba kif kien maḡhom f' xatt il baħar, bdeu iḡidulu: "U

Kanut u il kbarat tieḡu.

inti, min hu qawwi daqsek? Inti sid tal art u il baħar. Dak li tḡid int iseħħ. Saħansitra il meuj tal baħar, kif tḡidlu int yaḡmel."—" U tḡid yisma' minni il meuj?" wejibhom Kanut;" ħalli narau!

Inizjattiva tal-Akkademja tal-Malti
biex igawdu minnha r-riċerkaturi u l-istudenti
f'għeluq il-mitt sena tagħha

L-Akkademja tal-Malti qiegħda tiċċelebra l-ewwel mitt sena tagħha (1920–2020) billi tfakkar l-iskop ewlieni għaliex twieldet, jiġifieri biex tistandardizza l-alfabett tal-Malti.

Il-kunsill tal-Akkademja tal-Malti fl-2020
Mix-xellug: Joseph P. Borg, Reno Fenech, Ann Marie Schembri (Presidenta), Charles Casha, Rita Saliba, David Agius Muscat, Dr Olvin Vella, Sergio Grech, Dr George Farrugia, Daniel Bezzina u Phyllis Debono

F'dawn it-tliet settijiet, maħduma mill-Akkademja tal-Malti, insibu l-ittri ta' alfabetti qodma li użaw il-kittieba tas-sekli 17, 18 u 19, fosthom:

- Ġan Franġisk Agius de Soldanis
- Franġisku Wzzinu
- Mikiel Anton Vassalli
- Ġwann Martin Cannolo
- Stefano Zerafa
- Mikelanġ Camilleri
- Richard Taylor
- Giovanni Carlo Grech Delicata
- Francesco Vella
- Ġużeppi Montebello Pulis
- Salvatore Cumbo
- Fortunato Panzavecchia
- George Percy Badger
- Annibale Preca
- Agostino Levanzin
- Ġużè Muscat Azzopardi

Direzzjoni, riċerka u editjar: David Agius Muscat - Disinn tal-ittri u produzzjoni: Outlook Coop - Pubblikazzjoni: L-Akkademja tal-Malti, 2020 - Hajr: Dr Mario Cassar, Reno Fenech, Thomas Pace u Dr Olvin Vella